

A NÉPMŰVÉSZET ÉS A NÉPI IPARMŰVÉSZET KÉRDÉSEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Beszélgetés Barsi Hajnával

Farsang végén, március 3–4-én népművészeti találkozót, konferenciát és kiállítást tartottak a kalotaszegi Mákófalván. Barsi Hajna a Magyar Művelődési Intézet Népi Iparművészeti Titkárságát képviselte a rendezvényen.

– Hogyan jött létre ez a kiállítás?

– Öt évvel ezelőtt erdélyi népművészek létrehozták a Romániai Magyar Népművészek Szövetségét, amelynek az volt a célja, hogy az Erdély különböző területein élő alkotókat – a fadaragóktól a gyöngyfűzőkig – összefogja, és tevékenységüket jó irányba terelje. Évente más és más helyszínen tartanak találkozót, így volt már Csíkszeredán, Székelyudvarhelyen, Alsócsernátonban és Bánffyhadon. A találkozók több részből állnak: mindenki hoz magával egy-két munkát, amit a helyszínen kiállítanak, van egy konferencia különböző meghívott előadókkal, és van egy vita a hogyan továbbról. Voltak nagyobb találkozók, ahol 50–60 kiállító is volt, de legalább 30 alkotó mindig szerepelt. Az idei összefüggésre a kalotaszegi Mákófalván került sor. Fő szervezője Kovács Pali Ferenc bútorfestő volt, a kalotaszegi helyszín ötlete is tőle származott. Nagyon színvonalasan, szinte erejükön felül megszervezték mindent.

– Milyen széles körből jöttek vendégek, látogatók?

– A magyarországi meghívottakon kívül voltak ott Kolozsvárról, Kalotaszegről, Udvarhelyről, Csíkból, Háromszékből, elsősorban szakemberek és alkotók. A környékről többen jöttek, mint távoli vidékekről, mert nehézkes a közlekedés. A csíkiak éjjel egy órakor érkeztek Kolozsvárra, úgy mentek be értük autókkal, hajnali hatkor jöttek meg az udvarhelyiek...

– Milyen programok voltak az idén?

– A rendezvénynek a helyi iskola adott otthont. A megnyitó ünnepségen a fél falu közreműködött: az iskolások műsort adtak, a református egyház kórusa énekelt, a polgármester is beszédet mondott. A megnyitó után végignéztük a kiállítást, és minden kiállított tárgynál megbeszéltük az alkotókkal, hogy mi jó, mi nem jó, mit hogy kéne tovább folytatni.

Több erdélyi néprajzos is megtisztelte a rendezvényt, így Pozsony Ferenc a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke, és Gazda Klára néprajzkutató Kolozsvárról, aki az erdélyi népművészetről tartott egy nagyon alapos előadást. Bálint Ferenc református lelkész Inaktelkéről jött, ahol egy gyönyörű tájházat rendeztek be, ő ennek a fontosságáról, kialakulásáról beszélt. Előadást tartott még Gaál János, a Néprajzi Múzeum restaurátora a kalotaszegi festett famennyezetekről, Tótszegi Tekla a kalotaszegi népviseletről, ő Méráról érkezett, és Kecskés Péter, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológusa a borsavölgyi Kide népi építkezéséről, ahol intézménye képviselőiben egy tájház kialakításában működik közre.

Az esti vitában a szövetség ügyvezető elnökével, Szatmári Ferencel Csíkszeredából, Kardalus János néprajzkutatóval és több alkotóval együtt próbáltuk tisztázni, mit értünk mi, és mit értenek ők hagyományon. A cél az, hogy valamennyire szinkronban legyen a magyarországi és az Erdélyben most kialakítandó gyakorlat. Ebben ketten próbáltunk segíteni Magyarországról: Kecskés Péter, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum mu-

zeológusa, az itthoni Bíráló Bizottság tagja, valamint jómagam. Nagyon fontosnak tartom, hogy öt év közös gondolkodás után az erdélyiek is eljutottak arra a pontra, hogy a romániai magyar szövetségen belül is megszervezzék a minősítési rendszert. Lesz minősítő bizottság, ami a szövetség tagjainak a munkáit pontozza majd, és különböző elismerő címeket adományoz. Ha a zsűrizést sikerül olyan alapokra helyezniük, ami összhangban van a magyarországival, az mintául szolgálhat a többi szomszédos országban élő magyarok számára is. Fontos lenne itt a Kárpát-medencén belül valamilyen egységes szemlélettel intézni ezeket a kérdéseket.

A találkozó másnapján, vasárnap tanulmányi kiránduláson jártunk a környéken. Magyarvistán megnéztük a kőfaragó házakat és a műemléktemplomot, Inaktelkén pedig a tájházat. Ezt a tájházat a református egyház kezdeményezte, teológusokat vontak be a gyűjtésbe, és néprajzos szakember segített a berendezésben. Nagyon szép épület, nagyon jó berendezéssel. Több kellene belőle.

Van egy kolozsvári fotóművész, Vas Gézának hívják, ő rengeteget fényképez Kalotaszegen. Az iskola előterében az ő képeiből rendeztek időszaki kiállítást.

– Ön is sok fényképet készített Mákófalván. Ezekből nem lesz prospektus?

– Sajnos nem tudjuk finanszírozni. Most csak annyit tudunk tenni, hogy a sajtóban próbálunk hírt adni az eseményről. Egyébként régóta nem készült már kiadvány a magyarországi kiállításokról sem, pedig korábban minden hazai rendezvényről csináltunk katalógust.

– Van valami aktualitása annak, hogy hol rendezik a találkozót?

– Igen, az előadások többnyire ahhoz a tájegységhez kapcsolódnak, ahol a konferenciát tartják, legalább is mostanában. Mert az indulásnál még a megalakulás volt a téma, utána igyekeztünk egy átfogóbb képet adni mindenkinek arról, mi is az a népművészet. Ezután szakosodtak a konferenciák a különböző tájegységekre.

– Honnan kapnak pénzt és segítséget a rendezvényeikhez?

– Pénzt leginkább pályázatokból és egyes magyarországi alapítványoktól. Egyébként a pénzügyi háttérrel nem nagyon ismerem, én a találkozók szakmai részével foglalkozom. De ott, ahol még út sincs, ahol a térképen nincs rajta a falu, bizony minden nagyon nehéz. Azt viszont meg kell mondanom, hogy ha hivatalos helyről kevés segítség is érkezik, a falvak lakossága annyira fontosnak érezi ezeket az eseményeket, hogy szinte mindenki részt vesz bennük.

– Említette a minősítési rendszer jelentőségét. Milyen szempontok szerint értékeli a különböző munkákat?

– Magyarországon ennek már van egy kialakult gyakorlata (ami időről-időre szintén vitákra ad okot, mert ez nem egy statikus dolog). Nagyon fontos, hogy milyen konkrét hagyományhoz nyúl vissza valaki, hogy abból mit és hogyan visz tovább. Nagyon fontos az anyag, a funkció, a kivitel, a szerkezet, a színezés. Több tényezőtől áll a nálunk már bevezetett szempontrendszer, és most ott is ezt próbáljuk kialakítani. Nem beleszólni akarunk a munkájukba, de mi az elmúlt évtizedek-

ben az útkeresés minden problémáját végigjártuk, s most segíteni szeretnénk, hogy számukra ez az út könnyebb legyen.

A hagyomány nem egy egységes nagy bugyor, amiből bármit bármikor elő lehet szedni. A népművészetnek is megvan a különböző korszakai, és hogyha valaki ezekhez visszanyúl, akkor jó, ha egy konkrét időszakot céloz meg, és nem vegyít össze mindent. Igen jellemző az ottani munkákra a funkcióval ellentétes túldíszítés is. Például volt egy olyan asztal, ami az alkotó kiváló fafaragó tudásáról árulkodott, de lapjának az összes négyzetcentimétere tele volt faragva össze nem illő dolgokkal. Hogyha valaki asztalt készít, gondoljon arra, hogy azt le fogják teríteni, arra raknak majd valamit. Teljesen indokolatlan egy használati tárgyból dísztárgyat csinálni. De ha már díszíti, akkor a díszítmény legyen megkomponálva. Lehet, hogy minden motívum összeállt az alkotó fejében, csak épp az asztalon nem. Vagy vegyünk egy hímezést. Megvannak a kalotaszegi hímezések is a típusai, amik szerkezetükben kezdenek fellazulni, mert a legtöbb esetben már nem az a cél, hogy azt folytassák, amit anyáiktól, nagyanőiktől láttak, hanem hogy minél gyorsabban kész legyen, minél könnyebben el tudják adni. Így jöttek létre olyan hímezések, amiknek semmi közük a kalotaszegi hímezéshez. A gyári szalagról levett mintához megtalálták az öltést, gyorsan megy, és sajnos el is tudják adni.

Nagyon rokonszenves út, amit az idei kiállításon látott játékbabák képviseltek. Népviseletbe voltak öltöztetve, de úgy, hogy pontosan lehetett tudni, melyik csángó, melyik széki, melyik milyen. Ugyanakkor eladhatók, mert nem virtintárgyak, lehet velük játszani. Volt egy kiváló hímező asszony Nagykapusról, aki elhozta néhány nagyobb munkáját a kiállításra, de szabadkozott, hogy nem mindig tudja ezt csinálni, mert valamiből meg is kell élnie. Elhozta ugyanakkor a kis alátétjeit is, amik eladható ajándéktárgyak voltak, de azért ugyanolyan jól készítette el azokat. Jó, hogyha megőrződik a hagyomány, de tudomásul kell vennünk, hogy mindenkinek meg is kell élni. Meg kell próbálni tehát összeegyeztetni ezt a két dolgot.

– Van olyan törekvés, amely visszajuttatja a népművészet tárgyait a hétköznapi életbe?

– Igen. Különösen Magyarországon már eltolódott az ízlés a használati tárgyak felé. Erdélyben még inkább a dísz tárgy van divatban.

– Az ember fordítva gondolná. Azt lehetne hinni, hogy ott egyszerűen előhozunk valamit a konyhából, és az máris népművészet.

– Igen, de nem ehhez nyúlnak vissza. Láttam én már kalotaszegi bölcsőt, amelyen nem volt semmi faragás, minden dísz csak a gyönyörű szép forma volt. De láttam olyat is, aminek az egyik oldala lánykopjafa volt, a másik oldala fiúkopjafa. Nekem elég morbidnak tűnik egy bölcsőt kopjafával kombinálni. Tehát az ilyen „vadhajtásokat” próbáljuk egy kicsit visszazorítani.

– Sokan vannak Erdélyben, akik még őrzik a néphagyományt?

– Igen. Ott sokkal élőbb a hagyomány, mint Magyarországon. Nálunk megindult a felbomlás, majd jött az útkeresés a második világháború után. Náluk ez most kezdődik, és nem mindegy, hogy milyen irányban folytatódik. Nekik annyi előnyük van velünk szemben, hogy ott eddig még nem kellett tanfolyamokat szervezni, hogy az alapokat megtanulják, sokan a családból, tehát hagyományos közegből tudják hozni az is-

mereteket, és a legtöbb esetben még a múzeumba se kell menni a régi tárgyakért, elég kinyitni otthon a ládát. Csak épp meg kell mutatni, mit vegyenek elő abból a ládából, és mit vigyenek tovább.

– Vannak fiatalok a szövetség tagjai között?

– Inkább középkorúak, de hál' istennek, egyre több a fiatal. Ez jó dolog, mert őket még lehet formálni.

– Gondolom, aki elmegy ezekre a tanácskozásokra, az maga is próbálja követni a hagyományt. De van arra mód, hogy azoknál is elérjen valamit ez a mozgalom, akik nem tagjai a szövetségnek?

– Biztos, hogy előbb-utóbb meglesz ennek a visszhangja. Ha majd mások is látják, milyen erkölcsi megbecsülést lehet szerezni a szövetségen belül, akkor ez talán előbb-utóbb maga után fogja húzni a többieket is. És ha a minősítési rendszer beindul, az érdeklődő emberek is jobban el tudják majd választani a jót az ocsútól. De alapvető dolog például a pedagógusok oktatása. Velük is meg kell szeretetni ezt a területet, mert nagyon sok múlik azon, hogy mit adnak tovább a gyerekeknek. Magyarországon már hagyománya van a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Főosztálya által szervezett „Népi játék és kismesterség oktató” tanfolyamnak, amit pedagógusoknak és óvónőknek hirdetnek meg. És ezt már sikertült megszervezniük Erdélyben is. Máköfalván is van egy agilis pedagógus, aki színjátszó kört vezet, és még sok más tevékenységre oktatja a gyerekeket, s ez meglátszott a szereplésükön, viselkedésükön, érdeklődésükön is.

– Magyarországon milyen keretek között működik a népművészek minősítése?

– A mi intézményünk, ami a Népi Iparművészeti Tanács nevet viselte 1953-tól 1992-ig, mint önálló intézmény, most pedig a Magyar Művelődési Intézetnek egy osztálya, hat országos pályázatot szervez. Ezek közül legrégebbi a fafaragóké, amit 1957 óta Balatonlellén rendezünk meg, ez idén kerül sorra. Utána következett 1963-tól a hímezőké Mezőkövesden, ez is idén esedékes. A fazekasoknak szintén 1963 óta, a szövőknek 1967 óta van országos pályázatuk. Van még az Alföldi Fazekasbiennálé, ami regionális pályázat volt, de később kiforrta magát országos szintűvé, és a Népi Mesterségek Művészete pályázat, ez a legújabb, de ez is már közel húsz éve ad rendszeresen lehetőséget az alkotóknak, hogy megmutassák tudásukat. Ugyanakkor más szervezetek is tartanak különböző megmérettetéseket. Nagyszabású rendezvénye az Intézet Népművészeti Főosztályának az Élő Népművészet címmel két évenként meghirdetett pályázata és kiállítása, ahol több ezer alkotó és több ezer tárgy van minden alkalommal megmozgatva. Rendez pályázatokat a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, a Magyar Kézművességért Alapítvány, és ott vannak még a különböző megyei szintű kiállítások és pályázatok, úgyhogy van lehetőség a bemutatkozásra.

Mindezekén kívül nálunk, a Népi Iparművészeti Titkárságon (Bp. I. ker. Szilágyi Dezső tér 6.) havonta tartunk egy zsűrit, ahol bárki részt vehet. Szoktunk különböző megyei intézményeknél is zsűrizni, ahol igény van rá, és szerencsére ez egyre nagyobb. A legtöbb megye minden évben kér legalább egy ún. helyszíni zsűrit, ahol az alkotók is ott lehetnek, és meg tudják beszélni a problémákat a bíráló szakemberekkel.

– Más szomszédos országokba is járnak hasonló célból a NIT szakemberei?

– Nem, de már fölvevük a kapcsolatot a vajdaságiakkal is. Hozzájuk mi vittünk egy átfogó anyagot tavaly Nagybecskere-

kire, ami bemutatta, mi történt nálunk Kapoli Antaltól a mostani népi iparművészekig. A Vajdaságnak a bánáti területén régóta nem volt magyar rendezvény. A kiállítást ottani viszonylatban sokan látták, és fontosnak érezték. Remélem, ott is el tudtunk valamit indítani. Ebben az évben pedig Kasán fogunk kiállítást rendezni.

– Volt olyan találkozó Erdélyben az öt év alatt, aminek a kiállított tárgyait Magyarországon is bemutatták?

– Nem volt. De az Élő Népművészet című kiállításunkon tavaly is szerepelt erdélyi anyag, maguk a szervezők mentek el oda, és válogatták ki a legszebb munkákat. Egyébként pl. kalotaszegi nagy kiállítást a Néprajzi Múzeum rendezett néhány éve, de ezt a múzeum anyagából állították össze. Arra viszont adunk lehetőséget, hogy a magyarországi pályázatokba erdélyi alkotók is bekapcsolódhassanak.

– Az a veszély nem fenyeget, hogy ez a lehetőség visszafejleszti a helyi mozgalmat?

– Én optimista vagyok ebben a tekintetben. Nyilvánvaló, hogy az ottani alkotók szívesen bemutatkoznak a határaikon kívül is, de amilyen lelkesedéssel és áldozatokkal szervezték éveken keresztül a találkozóikat, nem félek, hogy ez a munka abbamaradna.

– Mik a további terveik?

– Folytatjuk az elvi alapok tisztázását és az egész szisztéma kialakítását. Erdélyben is érdemes lenne külön szakági pályá-

zatokat tartani. Felmerült, hogy az ott felállított zsűribizottság egy-két tagja jöjjön át Magyarországra, és nézze meg, hogyan működik nálunk a bíráló, mondjuk egy országos pályázaton. Még nincs meg a következő találkozó helyszíne, de azt már szervezem, hogy az itteni munkát meg tudják tekinteni.

– Nem lehetne nagyobb helyet találni, vagy hosszabb ideig nyitva tartani ezeket a kiállításokat, hogy több ember láthassa őket?

– Az alkotók maguk hozzák-viszik a munkáikat. Most ráadásul egy iskolában voltunk, ahol hét közben tanítás van, ilyen körülmények között elég nehéz megszervezni, hogy egy bemutató tovább tartson nyitva, nagyobb szabású kiállításhoz pedig több pénz kellene. De nyilvánvaló, hogy mindenképpen érdemes lenne komolyabb pályázatot, hosszabb időtartamú kiállítást csinálni. Ez is a tervek része.

– Önöknél, a Népi Iparművészeti Titkárság kiállítótermében most zalai népművészek alkotásai láthatók. Ide nem lehetne áthozni az erdélyi találkozó anyagát?

– De igen, lehet, hogy el is hozzuk valamelyik évben. Bár a mi galériánk nem túl nagy alapterületű, s kiállításainknak nagyobb propagandára lenne szüksége, de a népművészet iránt érdeklődők körében egyre inkább ismertté válik, egyre többen tudják, hogy itt mindig lehet valami szépet látni, és ezért sokan rendszeresen betérnek hozzánk.

Buzási Béla

Magyarok, 1963

Hertelny László